

SLOVENSKE NARODNE PRAVLJICE

Pri Mladinski knjigi je v zbirki Zlata ptica izšel izbor Slovenskih narodnih pravljič.^{*} To je že tretja, in to povečana izdaja naših pripovednih izročil, ki jo je pripravil Alojz Bolhar, gimnazijski profesor v Celju in sodelavec Inštituta za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji.

Zlata ptica posreduje bralcem najlepše pravljičice iz domače in svetovne književnosti. Obsežna je že vrsta knjig, ki vodijo slovenskega ljubitelja pravljič po čudovitih hramih pravljičnosti daljnih dežel. Spoznali smo najboljše pripovedi narodov na svetu: srbske, makedonske, bolgarske, češke, slovaške, francoske, nemške, španske, madžarske, švedske, ukrajinske, litovske, korejske, kavkaške, afriške, pravljičice vzhodnih narodov (Tisoč in ena noč) in celo ciganske. Od naših pravljič so izšle pri tej zbirki belokranjske in koroške in pa pričujoči izbor, ki zajema zgodbe s celotnega slovenskega ozemlja.

Pravljičice in pripovedke iz zbirke Zlata ptica so še posebej prikupne zaradi bogatih ilustracij. Med umetniki, ki skušajo v teh knjigah s sliko približati bralec dogajanje v pravljič, so se najbolj uveljavili: Maksim Gaspari, Miha Maleš, Gvidon Birolla, Maksim Sedej, Jože Ciuha in Janez Vidic.

Lahko bi rekli, da predstavlja pravljičica otroško dobo v razvoju besedne umetnosti posameznega naroda. Kakor je otrok preprost, poln nežnih doživetij in pričakovanj, taka je tudi pravljičica. In kakor imajo otroci največ primarnih, splošno človeških lastnosti, tako je tudi s pravljičico. Pravljičice najrazličnejših narodov na svetu imajo mnogo skupnega. Vsem je lastna preprostost pripovedovanja, silno razgibana domišljija, ki čara pred nas čudovite svetove, in čut za pravičnost.

Vendar ni pravljičica samo čtivo za otroke. Tudi odraslemu človeku je praznično pri duši, ko spoznava ta skrivnostni svet. Umetniško vredne pravljičice imajo v sebi moč, ki prevzame slehernega človeka. Otroci občuduje v njih bajne dežele in junake, odrasli bralec pa se zamisli nad kritiko socialnih krivic ali moralnih slabosti, ki je pogosto izražena v pravljičicah.

Pripovedovanje pravljič je umetnost. Dobri pravljičarji niso samo posredovalci, temveč tudi ustvarjalci. Oni predstavijo poslušalcem zgodbo, kakor jo sami razumejo. Njihovo pripoved spremljajo klici, tuljenje, mahanje z rokami, cepetanje z nogami, vihanje in nižanje glasu, skrivanje in še drugi gibi in glasovi. Pri mnogih primitivnih ljudstvih je pripovedovanje pravljič poklic. Pri Eskimih na primer sta pravljičar in šaman (»čarovnik«, »zdravnik-duhovnik«, usmerjevalec duhovnega življenja) pogosto združena v eni osebi. V iglaju, koči iz snežnih kvadrov, posluša skupina Eskimov v čarobni polarni noči ure in ure dobrega pripovedovalca pravljič. Tako blaže morečo temačnost zimskega obdobja in se predajajo duhovnemu življenju, po katerem zažaja vsakega, še tako primitivnega človeka.

Tudi Slovenci imamo svoje pravljičarje (pripovedovalce zgodb). »Jedro pravljič je izrazito človeška in mednarodna dobrina,« je zapisal Milko Matičetov v spremni besedi k naši knjigi. Slovenske pravljičice so sorodne s pravljičami drugih narodov v bližnji in daljni sosesčini. Pravljične

^{*} Slovenske narodne pravljičice. Tretja povečana izdaja. Izbral in uredil Alojz Bolhar. Ilustriral (visoka jedkanica) Miha Maleš. Mladinska knjiga 1959.

snovi so se razširjale v kraju in času in so spreminjale svojo podobo; nastajale so drugače (variete) pravljicnih motivov.

Medtem ko je naša ljudska pesem zgodaj našla zapisovalce, saj smo že v času romantike dobili kar dve znanstveno uporabni zbirki (Korytkovo in Vrazovo), je zanimanje za pripovedno izročilo pri Slovencih staro komaj sto let.

V dobi političnega in kulturnega preroda po letu 1949 vlada pri nas izredno zanimanje za ljudsko izročilo. Mladoslavenska literarna generacija hoče z njim dokazati upravičenost slovenskega narodnega obstoja. Pojem »narodno izročilo«, pod katerim je romantika razumela skoraj izključno ljudsko pesem, se razširi na ljudsko prozo, običaje in verske predstave. Izobraženci in zlasti dijaška mladina vneto zbirajo narodno blago in ga objavljajo v Novicah, Sloveniji, Ljubljanskem časniku, Slovenski Bčeli in Slovenskem glasniku.

Med zbiralci narodnega izročila sta se že zgodaj izoblikovali dve smeri. Ena skupina zapisuje izročilo verno po pripovedi (avtentični zapisi), druga pa ga bolj obnavlja, reproducira. Za znanstveno uporabo so zaželeni seveda avtentični zapisi, vendar imamo teh zelo malo, ker je folkloristika (veda o folklori, o ljudski duhovni kulturi, zlasti izročilu) pri nas šele v nastajanju. Zato segajo raziskovalci ljudskega slovstva tudi po literarno preoblikovanih zapisih, kadar so le-ti ohranili osnovne elemente zgodbe.

Slovenska umetna proza se je rodila iz ljudske. Sprva pisatelji skromno obnavljajo ljudske pripovedi (folklorizirajoče pripovedništvo), si ob njih oblikujejo jezik in slog (Sveteč, Trdina, Valjavec), kasneje pa njihova ustvarjalna sila preraste okvir preproste pripovedi in vnaša vanjo lastne elemente in ideje. Levstik pravi v uvodu svoje dovršene povesti o Martinu Krpanu, da jo je bil zvedel od starega Močilarja. In tudi literarni dvojček Martina Krpana, Jurčičev Domen, skuša biti napisan kar se da verno po Oralkovih besedah. Izhodišče celotnemu pisateljskemu opusu Janeza Trdine je ljudsko izročilo. Zanimivo je, kako trije slovenski pisatelji klasiki popisujejo svoje mladostno doživljanje ljudske pravljice v času, ko je bila ta še tvorna. Trdina pripoveduje, da je bil v svet, ki si ga je ustvaril po pripovedovanju pestunje Neže in hlapca Tomaža, tako zamaknjen, da se je ogibal gozdov in globeli, v katerih bi utegnile prebivati panane deklice in strahovi. Tudi Levstika in Jurčiča je izročilo, ki sta ga sprejemala kot otroka v kmečki izbi, podobno prevzelo. Jurčič je s peči poslušal čudežne zgodbe in je pripovedovalcu »naravnost pod nos in tudi v usta gledal«. Levstiku pa so bili to »blagi časi, ko je še z odprtimi ustnicama gledal v tistega, ki je pripovedoval pripovedke o čarodejnicah in strahovih, ali pa se je na peč stisnil in od groze ves trepetal«.

Del mladoslavenske generacije (Matija Valjavec, Davorin Trstenjak, Matija Majar-Ziljski, Anton Janežič) se je z vso resnostjo in teoretično kar solidno pripravljen (mitološka teorija bratov Grimm in druga tuja literatura) lotil zbiranja v znanstvene namene. To tradicijo so v drugi polovici 19. stoletja in še v našem stoletju nadaljevali ljubitelji »starosvetnega« izročila, povečini nestrokovnjaki, ki so zbirateljsko delo družili z literarnimi ambicijami. Tako so nastale številne pokrajinske zbirke slovenskega pripovednega izročila: Križnikova iz Motnika, Gabrščakove soške in primorske pripovedke, Šašljave in Zupančeve belokranjske, Kotnikove in Möderndorferjeve koroške,

Tomažičeve pohorske pravljice in še druge. Na osnovi tega gradiva, revialnih in časopisnih objav ljudskih pripovedi je sestavil Jakob Kelemina Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva (1930) — kljub pomislekom, ki so jih izrazili kritiki, epohalno knjigo, ki predstavlja pripovedno bogastvo vseh slovenskih pokrajin in je opremljena z znanstvenim dokumentarnim aparatom in izčrpnim Mitološkim uvodom.

Tudi Bolharjev izbor pravljic je splošno slovenski. Na osnovi dosedanjih knjižnih izdaj in periodičnih publikacij prikazuje slovensko pravljico v razponu enega stoletja, od tedaj dalje, ko so se zanjo začeli zanimati in so jo zapisali. Razumljivo je, da ti zapisi niso vedno idealni in ne odgovarjajo zahtevam znanstvene folkloristike, pač pa pripovedujejo o odnosu naših zbirateljev do ljudskega slovstva. Milko Matičetov ugotavlja, da so samo zadnji trije zapisi klasični vzorci povsem preprostega pripovedovanja. Vendar moramo priznati uredniku spoštljiv odnos do gradiva; nikjer ni samovoljno posegal vanj. Bolharjev izbor Slovenskih narodnih pravljic je »uporabna« knjiga, namenjena branju, spoznavanju slovenskega duhovnega zaklada, vendar nudi avtor v opombah zahtevnejšemu bralcu tudi najnujnejšo znanstveno dokumentacijo. Navaja točen naslov pravljice, zapisovalca, pokrajino, kjer je bila pravljica zapisana, prvo objavo in variante.

Danica Zupančič

SREČANJA

ŠESTDESETLETNICA GUSTAVA KRKLECA

Dne 25. junija bo dopolnil šestdeset let pesnik Gustav Krklec; letos tudi mineva štirideset let, kar je izšla v Zagrebu njegova prva pesniška zbirka »Lirika«. V razponu tega časa je Krklečeva umetniška osebnost ustvarila delo, ki sega s svojimi najznačilnejšimi dosežki med vrhove hrvaške pesniške umetnosti. Zbirke »Srebrna cesta« (1921), »Ljubav ptica« (1926), »Izlet u nebo« (1928) in še nekatere, tja do »Darov za Bezimeni« (1942), do »Tamnice vremena« (1944) in »Treh poem« (1949), so postaje na razvojni poti enega najtipičnejših pesnikov razdobja med vojnama, hkrati pa že s svojimi naslovi simbolizirajo Krklečevo umetniško hotenje.

Kakor je bil na začetku poti, tako je ostal Krklec do današnjega dne izrazit lirik. V času, ko je premagoval v sebi vplive tiste stilne anarhije, ki je bila skupen imenovalac za nebrzdani tok raznih »-izmov« po prvi svetovni vojni, je našel pot k sebi na srebrni cesti osebno intonirane, subjektivistične in vendar ne brezsebne in brezidejne poezije, tiste, ki karakterizira njegove prve zbirke. Skozi razigrano življenjsko pomlad »Ljubavi ptica« in »Izleta u nebo« je sredi viharjev nove vojne prinesel svoje darove Bezimeni, tej sorodnici Blokove Neznane dame. V »Tamnici vremena« je spregovoril s pesniškim jezikom ljudi, ki so z občutljivo, bolno vznemirjeno in vendar za heroično akcijo nesposobno dušo doživljali barbarstvo ustaške tiranije.